

W. Prokulski

"Das Formular der polnischen Briefe : ein Beitrag zur Lehre vom antiken Briefe", Otto Roller, Stuttgart 1933 : [recenzja]

Collectanea Theologica 15/1, 109-112

1934

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

według której organu powonienia nie należy szukać w nosie — jedno nozdrze bowiem służy do wydzielania zbytnej ciepłoty głowy, drugie do wdychania powietrza — lecz bezpośrednio w mózgu, ponieważ tylko tam jako in vaporitivo sinu czyli w parującej, suchej materji obiekt powonienia stosownie do swego bytu materialnego przyjmowanym być może. Trzeba jednakże zaznaczyć, że Albert ogólnie krytycznie się odnosi do tych filozofów.

Temat swój rozprawdza O. Ogarek, omawiając przy każdym zmyśle jego organ, obiekt, pośrednik (medjum) i akt czyli czynności, motywując odnośną doktrynę licznymi cytatami, razem 558, z dzieł św. Alberta i innych filozofów, kończąc zestawia jeszcze raz wyniki całej nauki. W drugiej części pracy podaje treściwy pogląd na poznanie zmysłowe u św. Tomasza i zaznacza umiejętnie różnice metodyczne i rzeczowe u obydwóch filozofów.

Język autora nie zawsze jest poprawny, zachodzą nieraz zwroty utrudniające zrozumienie myśli. Mylnie jest Baeumker († 7. X. 1924) zaliczony do żyjących.

Poznań

Ks. A. Steuer.

Roller Otto, Das Formular der paulinischen Briefe.

Ein Beitrag zur Lehre vom antiken Briefe. W. Kohlhammer, Stuttgart 1933, str. XXXI + 658 + 7 tablic.

Pierwszy Schleiermacher zwrócił uwagę nowożytnych krytyków na głęboką różnicę stylową między 2 Tym a innymi listami św. Pawła. Odtąd styl (język, słownictwo) stał się jednym z głównych przedmiotów dociekań krytyki, a dla radykalnego jej odłamu prawie że wyłącznym kryterjum do rozstrzygnięcia o autentyczności lub nieautentyczności niektórych pism Now. Test.) 2 Tes Kol Ef 1 i 2 Tym Tyt). Opierano się tu na założeniu, które przyjmowano milcząco za pewnik, że św. Paweł nadał swym listom nietylko treść, lecz i formę, czy to przez własnoręczne ich napisanie, czy też przez dosłowny dyktat.

To właśnie założenie krytyki radykalnej podważa i obala w swem dziele Roller. Gruba jego książka rozpada się na dwie nierówne części: mniejszą (str. 1—238) zajmuje tekst, większą (239—626) wypełniają dopiski do tekstu. Sam tekst dzieli się na cztery części: I. Styl i granice jego stosowania w krytyce listów św. Pawła (str. 1—33). II. Właściwości listów starożytnych i formularz ich w porównaniu z listami św. Pawła (34—91). III. Kolejne przemiany formularza Pawłowego (92—152). IV. Dodatki: 1. Udział towarzyszków Pawła przy pisaniu jego listów (153—187). 2. Własnoręczne dopiski św. Pawła (187—191). 3. Zakończenie listu do Rzymian (191—199). 4. Adres listu do Efezów a hipoteza listu okólnego (199—212). 5. Formularz listów przednio-azjatyckich (213—238). Brak dokładniejszych podpodziałów w tek-

sie wynagradza bardzo szczegółowy skorowidz treści umieszczony po przedmowie.

Po zbadaniu obfitego materiału drukowanego i pisanego, w postaci papirusów, napisów, R. ustala, że w epoce św. Pawła był w użyciu czworaki sposób pisania listów. Pisano je własnoręcznie, zwłaszcza listy poufne, do zażytych przyjaciół, dla wyróżnienia kogoś. Lecz pisanie było podówczas rzeczą zbyt uciążliwą tak z powodu nieodpowiedniego materiału piśmiennego (papirus szorstki, „pióro“ z trzciny, atrament trudno spływający), jako też wskutek postawy przy pisaniu stojącej lub w kucki bez oparcia ręki. To też częściej posługiwano się przy pisaniu wprawna ręką niewolnika (epistolografos, amanuensis, servus ab epistolis). Temu albo dyktowano zgłoska po zgłosce, co było również bardzo uciążliwe, albo podawano tylko dokładna treść, pozostawiając mu ułożenie i napisanie listu, albo w końcu powierzano mu w całości ułożenie i napisanie listu. R. zaznacza, że 2 Tym nie mógł być pisany własnoręcznie ani dyktowany przez św. Pawła, gdyż warunki jego powtórnego więzienia na to na pewno nie pozwalały. Tę część badań kończy wniosek negatywny: nierówność stylu nie może żadną miarą służyć za dowód nieautentyczności listu.

Kryterjum pozytywne, pozwalające rozstrzygnąć zagadnienie prawdziwości listów Pawłowych, widzi R. w ich formularzu czyli protokole. Uważa za nieuzasadnione pytanie, stawiane często przez krytyków: czy pisma św. Pawła są rzeczywistymi listami prywatnymi (Briefe), czy też listami literackimi (Episteln). Każdy list rzeczywisty jest poselstwem od kogoś do kogoś. Jako taki list musi być skierowany pod jakimś adresem dokładnie określonym; musi być pisany; musi być ujęty w odpowiednią formę (formularz, protokół). Będąc poselstwem pisanym, list musi nadto posiadać cztery cechy istotne: poznawalność wysyłającego, odbiorcy, swej całości i autentyczności.

R. ogranicza swe badania do preskryptu i pozdrowienia końcowego. Ustaliwszy ich brzmienie w ówczesnym świecie grecko-rzymskim, zestawia je następnie z preskryptem i pozdrowieniem 13-tu kanonicznych listów św. Pawła. Otóż św. Paweł trzyma się formularza greckiego tylko w ogólnym zarysie. Już w 1 i 2 Tes jego preskrypt w porównaniu z listami prywatnymi świeckimi jest bardzo długi i musiał brzmieć obco w uszach czytelników. W następnych listach staje się jeszcze dłuższym (por. zwłaszcza Gal Rz Tyt) i zmienia się w niektórych szczegółach. R. wykazuje, że ta ciągła przemiana dokonywała się pod wpływem zewnętrznych okoliczności, a także wskutek rosnącego samopoczucia Apostoła. Co do formularza, 13-cie listów kanonicznych stanowią jednolity zamknięty w sobie szereg. Swym

preskrytem różnią się one całkowicie zarówno od listów świeckich, jak i od listów przypisywanych Pawłowi, lecz już w starożytności uznanych za apokryfy (listy do Seneki, 3 Kor. Laod.).

Najważniejsze wyniki badań R. dadzą się ująć w następujące zdania: 1. Styl nie może służyć za kryterjum autentyczności lub nieautentyczności listów św. Pawła. 2. Trzynastcie kanonicznych listów posiadają osobliwy im tylko właściwy formularz. Dlatego nie można ich rozłączać przy zagadnieniu autentyczności: albo wszystkie są fałszywe, albo wszystkie pochodzą rzeczywiście od św. Pawła. Już zaś nigdzie w literaturze patrystycznej nie znajdujemy śladu nieufności w ich autentyczność. To dowodzi, że od początku stały za nimi oryginalne listy św. Pawła. A ponieważ i treść ich jest potwierdzona z jednej strony przez cytaty i napomknienia sięgające I w., z drugiej strony przez kodeksy sięgające IV w., przeto należy przyjąć, że w autentycznych listach posiadamy również autentyczną treść. 3. Listy pasterskie nie dadzą się pomieścić w ramach działalności św. Pawła, opisanej w Dz.; zatem choćby tylko z tego powodu należy przyjąć uwolnienie Pawła z pierwszego więzienia i dalszą działalność. 4. Wszystkie 13 pism św. Pawła są rzeczywistymi listami o charakterze mieszanym: 1 i 2 Tes. są listami prywatnymi, w następnych występuje coraz więcej charakter urzędowy. 5. Wyrażeniem „my“ obejmuje św. Paweł także swych towarzyszków wymienionych w superskrypcji, chyba że kontekst wymaga innego znaczenia. 6. 2 Tes 1 Kor. Gal. Kol. Filem były pisane własnoręcznie przez św. Pawła. Wskazuje na to owa wyraźna wzmianka w pozdrowieniu końcowem, uczyniona właśnie dlatego, że całe pismo pochodziło z tej samej ręki. Starożytni bowiem nie podpisywali listów, jak my dzisiaj, lecz dopisywali własnoręcznie pozdrowienie dla zaznaczenia autentyczności listu. 7. Rz. 16, 1—20 rozpatrywany według zasad formularza należy do całości listu do Rzymian i jest zupełnie na swem miejscu. 8. Starożytni nie znali listów okólnych w tem znaczeniu, żeby w adskrypcji tego samego egzemplarza nazwa odbiorców była kolejno zmieniana. Zatem Ef. musiał być adresowany do jednej tylko gminy, mianowicie do kościoła w Laodycei. 9. Brak preskryptu w Żyd. i 1 Jana tłumaczy się formularzem przednio-azjatyckim, powstałym pod wpływem semickim.

W recenzji niepodobna wyliczyć wszystkie spostrzeżenia, wywody i uwagi zawarte w dopiskach. Każde twierdzenie autora postawione w tekście jest tam obszernie uzasadnione. Tam również przeprowadza R. krytykę poglądów przeciwnych. Tak np. dwa razy zajmuje się teorią Schanza i Sieversa (Schallanalyse): w dop. 5 (str. 243—250) i 405 (534—558); ustosunkowuje się do nich negatywnie. Korzystanie z dopisków niezależnie od tekstu, umożliwia spis rzeczowy (str. 627—657).

W 7 tablicach końcowych R. zestawiał kolejno części formularza wszystkich 13-tu listów. Nadto zamieścił w tekście i dopiskach kilkadziesiąt mniejszych i większych (stronicowych) tablic statystycznych. Żeby podać tylko jeden przykład: z 1-ej tablicy (str. 38) czytelnik dowiaduje się o każdym z 14 listów św. Pawła i o 2 i 3 Jana: z ilu składa się słów, liter (według wyd. Nestle 1912); ile zajmował wierszy; na ilu kartach papirusowych był skreślony przy piśmie literackim, na ilu przy nieliterackim.

Dzieło Rollera rzuca ogromnie dużo światła na piśmienictwo N. T., zwłaszcza na techniczną i formalną stronę listów św. Pawła. Krytyce stylu wskazuje ono właściwą drogę i nowe podsuwa zagadnienia. Wyniki jego badań, dokonanych przy użyciu nowych metod, potwierdzają całkowicie stanowisko zachowawcze krytyki umiarkowanej. To też krytyka umiarkowana przyjmie dzieło Rollera z pełnym uznaniem i zaliczy do najlepszych na tem polu.

Lublin

Ks. W. Prokulski T. J.

Fasciculus 2 edetur calendis Julii.

Permissu Curiae Metropolitanae Lat. Leopoliensis.

Foliorum Redactor: ALEXIUS KLAWEK — Lwów, ul. Supińskiego 11, m. 4.

ZWIĄZKOWE ZAKŁADY GRAFICZNE LWÓW, UL. KRZYWA 10. — TEL. 90-05.